

Aleksandra M. Lazić-Gavrilović*

Univerzitet u Beogradu
Filološki fakultet
Katedra za germanistiku

MILOŠ CRNJANSKI I TEODOR DOJBLER – NARATIVNA INSCENACIJA SEVERA

Originalni naučni rad
UDC 821.163.41.09-31 Crnjanski M.:821.112.2.09-34 Dojbler T.
821.09EKSPRESIONIZAM
<https://doi.org/10.18485/kkonline.2021.12.12.7>

Ovaj rad ima za cilj da istakne do sada nedovoljno primećenu poetičku vezu između srpskog pisca Miloša Crnjanskog i nemačkog ekspresioniste Teodora Dojblera. Pored frapantne sličnosti u njihovim biografijama, dvojicu autora povezuje pre svega ekspresionistička naklonost i zanesenost dalekim Severom i njegovom mitologijom. Iako je fascinacija Severom uočljiva u više dela ovih autora, analiza se u ovom radu ograničava na prozni prvenac Crnjanskog *Dnevnik o Čarnojeviću* (1920) i Dojblerovu pripovetku *Sneg* (*Schnee*, 1912), u kojima su uočeni identični motivi i slična tematika. Razočarani savremenom stvarnošću, oba pisca su u severnim daljinama tragali za duhovnim utočištem, ne samo da ublažili svoje nezadovoljstvo postojećim životnim okolnostima i odagnali mračne naznake budućeg, već i da bi, koliko je moguće, prevladali traume prošlog.

Ključne reči: Miloš Crnjanski, Teodor Dojbler, ekspresionizam, Sever, motivske sličnosti, bekstvo od stvarnosti.

Žudnja za daljinom, za bekstvom u neki stvarni ili imaginarni prostor, za koju u savremenom nemačkom jeziku postoji neobična i teško prevodiva reč *Fernweh*, jedan je od ključnih toposa književnosti, koji seže daleko u prošlost. Ovaj pojam, za razliku od osećanja koje označava, novijeg je porekla – nastao je tek sredinom 19. veka po analogiji sa pojmom *Heimweh*, pod kojim se podrazumeva nostalgija za domom ili zavičajem. Iako naizgled različiti ili čak suprotni, oba pojma zapravo opisuju jedno neodređeno stanje svesti koje uključuje bolnu nelagodu i nezadovoljstvo postojećim životnim okolnostima. U potrazi za duševnim mirom i ispunjenjem, ta bol (*Weh*) u čovekovo svesti rađa neku vrstu dvostruke nostalgije i žudnje, bilo za već viđenim i bliskim ili za novim i još neotkrivenim.

Čežnja za stvarnim ili imaginarnim predelima utehe i izgubljenim duhovnim zavičajem javila se u književnosti još mnogo pre no što je ovaj pojam skovan, pri

---

* Filološki fakultet, Studentski trg 3, 11000 Beograd, Srbija; e-mail:
aleksandra.lazic.gavrilovic@fil.bg.ac.rs

čemu su se sanjani prostori smenjivali zajedno sa književnim epohama. U baroku, prosvetiteljstvu i klasici duhovno putovanje vodilo je čitaoca na egzotični Jug ili Istok, i za cilj je imalo rasplamsavanje uzbuđenja i mašte. Nešto kasnije su nemački romantičari u taj mitski doživljaj daljine uneli subjektivizam osećanja i fantastiku, a neretko i humor.

Od kraja devetnaestog veka perspektiva se sa ovih živopisnih destinacija premešta na krajnji Sever. Prisutan kroz razne mitove još od antičkih vremena, Sever i severna perspektiva će najkasnije od Ničea biti ponovo otkriveni u književnosti, pre svega kao prostori istinske duhovne lepote i uzvišenosti, i ujedno čežnje za večnošću i besmrtnošću.

Žudnja da se ode iz sveta ispunjenog besmisлом, u kom su svi čovekovi napori osujećeni i težnje uzaludne, u jednu drugu projekciju, u imaginarni svet koji je bajka, sećanje ili san, ostaće trajno prisutna u delu Miloša Crnjanskog još od *Dnevnika o Čarnojeviću*, pri čemu je „čovekova sudbina, nagoveštena kao kolebanje, bez sumnje tragično, između protivnih nagona, nagona života i nagona smrti, jave i sna, između Sunca i Pola, vedrine i melanholije, slobode i kobi“ (Jeremić 1972: 257). Tu očiglednu ambivalentnost zatičemo i u čuvenom hiperborejskom mitu i u načinu korišćenja te legende: o Hiperboreji Crnjanski na pojedinim mestima govori kao o nirvanističkom predelu večnog mraka, smrti, leda, za koji vezuje instinkt sna i bekstva od života, dok se, sa druge strane i suprotno tome, Hiperboreja tumači kao zemlja blaženstva, večnog sunca i nepomućene sreće, u kojoj je realizovana ona žuđena, u stvarnom životu neostvarljiva harmonija.

Za Miloša Crnjanskog se doduše ne može reći da beži od stvarnosti, on ujedno insistira i na ovostranosti, na životu kao ispunjenju i radosti, na potrebi da se u okvirima zemaljskog dostigne sreća. Međutim, uprkos tim povremenim proplamsajima dionizijske afirmacije života i čulnosti i pokušaju ostvarenja ovozemaljske sreće, neće mu poći za rukom da se oslobodi svoje neugasive čežnje, a njegovo književno delo ostaće zastrto onom pretećom senkom i natopljeno gorkom melanholijom. A ona je, čini se, manje proizvod književnog nasleđa i preuzetih filozofskih stavova, a više je, kako je i sam pisac tvrdio, proistekla iz ličnog iskustva, kao neposredna posledica samog njegovog života: „Moj život je pokvario moju literaturu: živeo sam nesrećno“ (Raičević 2014: 311).

Poznata je činjenica da se Miloš Crnjanski nerado izjašnjavao o svojim književnim uzorima. Čini se da je s posebnim naglaskom nastojao da opovrgne „nemačke uticaje“, kao u često isticanom „slučaju“ kada ga je Stanislav Vinaver

optužio da je tokom boravka u Beču potpao pod uticaj austrijskih ekspresionista. Neosporno je, doduše, da, koliko god i vrstan pisac nastojao da bude originalan i autentičan, on neizbežno upija duh i klimu svoga vremena. Njegov zadatak je, međutim, ne samo da otkrije svoju originalnost već i da, nakon integrisanja eventualnih uticaja, svoju neponovljivost iskaže na takav način da ga niko neće pomešati sa drugim piscem. Milošu Crnjanskom, čuvenom otpadniku od važećih poetskih zakona i pobunjeniku za pesničku slobodu i pravdu, nesumnjivo je pošlo za rukom da tu autentičnost zadrži i iskaže.

Podstaknuti Vinaverom, mnogi su posle njega nastojali da iznađu sličnosti i prepoznaju „nemačke uticaje“ na Crnjanskog, a radovi na tu temu nizali su se sa godinama. Imajući to u vidu, utoliko interesantnija je činjenica, da, i pored brojnih autora sa kojima je dovoden u vezu, niti jednom prilikom nije pomenuto ime ekspresioniste Teodora Dojblera. Ovaj danas bezmalo zaboravljeni pesnik i književni kritičar, u svoje vreme izuzetno cenjen i višestruko odlikovan, ostao je pre svega upamćen po kosmogonijskom epu *Severna svetlost (Das Nordlicht, 1910)*. Taj monumentalni ep, ali i druga, manje značajna dela ovoga pisca, zasigurno su morala biti poznata Milošu Crnjanskom već samom činjenicom što je Dojblera, u to vreme predsednika nemačkog Pena, naš pisac gotovo bez sumnje i lično upoznao tokom svog prvog boravka u Berlinu.¹ Crnjanski je, kako se iz pisama trećim licima vidi, bio veoma zadovoljan saradnjom sa nemačkim Penom, kojom je omogućena ne samo razmena ideja među piscima već i uspostavljanje bliskih kulturnih veza između dve zemlje.

Zanimljivo je ujedno i to, da nemačkog i srpskog pisca nije povezivala samo karakteristična naklonost i zanesenost ekspresionista polarnim daljinama, ali i Italijom. Pored sličnih afiniteta, interesantan je i čitav niz frapantnih podudarnosti u njihovim biografijama: Dojbler, iako Nemač, rođen je u Trstu, u tadašnjoj Austrougarskoj, kao što je i Crnjanski, Srbin, rođen u Čongradu, omanjem gradu na drugom kraju Dvojne monarhije. Dojbler, koji se školovao u Rijeci (Fiume), po završetku gimnazije preselio se u Beč. Crnjanski je takođe najpre upisao eksportnu akademiju upravo u Rijeci, ali je ubrzo i sam studije nastavio u Beču. Obojica su

---

¹ Dojbler je na toj funkciji bio od jeseni 1927. sve do smrti 1934. godine, upravo u vreme prvog boravka Miloša Crnjanskog u Berlinu. Zbog Dojblerove bolesti Pen je od 1931. za ravnopravnog predsednika postavio Valtera Blema (Walter Bloem), koga je na toj funkciji 1932. zamenio Alfred Ker (Alfred Kerr). Crnjanski je u to vreme intenzivno radio na uspostavljanju veza između srpskih i nemačkih književnika. Tim povodom je organizovana poseta Veljka Petrovića Berlinu 1929. godine, što je Crnjanski opisao u *Embahadama* u poglavlju „Susret u Berlinu“. Kako bi uzvratio posetu, nemački Pen je 1930. godine u Beograd poslao upravo svog predsednika Teodora Dojblera, koji je tom prilikom održao predavanje „Gete i antika“ i čitao odabrane odlomke svojih pesama. O ovome: Krklec, str. 311f; Šmaus, str. 247-249.

proputovali Italiju i izvesno vreme boravili u Parizu, gde su se, pored ostalog, posvetili proučavanju modernog slikarstva, a ta putovanja poslužila su im ujedno kao inspiracija za pisanje putopisa. Takođe, obojica su i autori i čuvenih manifesta - Dojbler je pisao o ekspresionizmu, Crnjanski o sumatraizmu, ali i autopoetičkih spisa: *Selbstdeutung* i *Itaka* i komentari. Naposletku treba istaći da su se, pored brojnih putovanja i stranstvovanja, srpski i nemački pisac u isto vreme poslom zatekli u Berlinu, gde su gotovo bez sumnje izvesno vreme i saradivali.

Za vizionarskog pesnika Teodora Dojblera, kao, uostalom, i za srpskog „ekstatičnog melanholika“ Miloša Crnjanskog, čežnja za daljinom, za stvarnim i imaginarnim putovanjima, ostaće trajna paradigma njihovog bogatog opusa. Matrica doživljaja je, kako je već pomenuto, gotovo ista – Mediteran i Antarktik. Italija i Polarni krug predstavljaju, tako reći, magično uobličenje jednog snažnog kontrasta, kojim se u mediteransku sliku slobodno unosi sav antitetički beskraj ledene beline i diže svojevrsna pobuna po duhovnoj vertikali.

Kao što su kod Dojblera Sever i njegova polarna svetlost neka vrsta meteorološkog signala za izbavljenje čovečanstva, pokušaj da se iz doživljaja epohe pobegne u drevne mitove o nordijskom čoveku i u neku novu zemaljsko-kosmičku religiju, tako Sever, njegovi predeli prekriveni snegom i okovani ledom, i za Crnjanskog predstavljaju nešto duboko metafizičko, utočište u kojem se čovek vraća svojoj autonomiji, svojoj suštini, i gde vođen urođenim, nesvesnim imperativima i arhetipskim predstavama uspostavlja trajnu vladavinu vrline i čistote.

Iako se, kada je o navedenom tematsko-motivskom kompleksu reč, pre svega nameće pomisao i bude asocijacije na pozno delo Miloša Crnjanskog *Kod Hiperborejaca*, ovaj rad će, međutim, biti posvećen uočenim srodnostima između njegovog proznog prvenca *Dnevnik o Čarnojeviću* (1920) i Dojblerove pripovetke *Sneg* (*Schnee*) iz 1912. godine.

Sazdana na sećanjima iz detinjstva, na motivima koji su na početku dvadesetog veka u svetskoj književnosti bili uveliko etablirani, ova Dojblerova pripovetka pre svega varira motiv *čežnje za snegom*, koji se na gotovo identičan način javlja u ispovednim pasażima pomenutog teksta Miloša Crnjanskog. Na upadljiv način, glavni junaci u ovim delima uspomene iz detinjstva vezuju za sneg, a očaranost snegom provejava u pripovedanju stalno iznova, potvrđujući magijsku delotvornost ove najranije čežnje.

Kod oba pisca ujedno je prisutan i motiv *majke koja pevuši* kako bi umirila i uspavala dete, motiv koji je kod Dojblera doduše obrađen tananije, u tonalitetu koji

zaista umirujuće deluje na dečaka, za razliku od Crnjanskog, čiji se maleni junak užasava majčinih pesama, „u kojima se jednako klalo i ubijalo, a sela su gorela“². Ovo pomeranje se, međutim, pokazuje kao neznatno jer su strah i užas konstanta i u životu Dojblerovog junaka, dok će majčine pesme zastrašujuće sadržine biti zamenjene strašnim pričama sujeverne služavke kojoj je poverena briga o dečaku.

Upadljivo je takođe da je u oba dela konstelacija i karakterizacija likova jednako zamišljena: ocu je dodeljena sporedna uloga u odnosu na majku, dok ona najvažajnja pripada liku uplašenog, usamljenog sina koji se povlači u sebe i neprimećen, gotovo zaboravljen, luta po prirodi. Ispostaviće se takođe da ti i rani strahovi i osećaj izgubljenosti iz detinjstva neće ostati bez posledica – oni će se vremenom uvećati do uznemirujuće spoznaje o ništavnosti života, rezignacije i apatije izražene kod Crnjanskog najbolje kroz reči: „Niti imam čega što želim, niti čega žalim.“³

Pored navedenih podudarnosti, kod oba pisca zatiče se i čitav niz manje upadljivih motiva, tipičnih za čitavu epohu. Među njima se posebno ističe *bolest*, motiv zastupljen od Tomasa Mana preko Rilkea do Kafke, ali i kod gotovo svih nemačkih ekspresionista. Zajedno sa Dojblerom koji u navedenom delu estetizuje sliku sestrine bolesti, većina autora epohe kao da favorizuje telesnu slabost, pri čemu duhovnost i umetnička sklonost idu ruku pod ruku sa dekadencijom duha i tela i paradoksalnim uživanjem u patnji. Kao što je kod Dojblera sva briga roditelja iz tog razloga usmerena na junakovu sestru, i mladi Petar Rajić pamti bolesti po posebnoj pažnji koju je u tim trenucima jedino uživao.

Dok leži u bolnici, sećajući se svog nesretnog detinjstva, Rajić u dva navrata ponavlja kako su mu u detinjstvu „bolesti [...] bile najlepši doživljaji“ i time uspostavlja motivsku sponu kako sa Dojblerom tako i sa drugim pomenutim autorima. Reč je o slici bolesti koja se već u detinjstvu pojavljuje kao nagoveštaj, kao simbolična slika propadajućeg sveta i bliskog uništenja, i koju je već potajno načela melanholija i svojevrsna krivica življenja. Junak proznog prvenca Miloša Crnjanskog svuda oko sebe otkriva trošnost, ograničenost, privremenost svega živoga, ali ga takvo stanje ujedno čini prijemčivim za glasove i osećanja, koje, okružen bukom i besom zdravih, teško da bi bio u stanju da čuje i oseti.

Sa motivom bolesti kod ove dvojice pisaca u vezu je doveden i motiv *prozora*: „Bolesti su mi bile moji najlepši doživljaji. Oblačili su me u belo i metali u prozor; a ljudi su se zaustavljali i gledali me. O, šta sve nisu činili sa mnom. A i majke se

---

² *Dnevnik o Čarnojeviću*, str. 10

³ *Isto*, str. 70.

sećam samo kroz san. Ona je bila mlada i lepa udovica. O, i meni je mnogo čega žao. Sećam se, sedela mi je na postelji i pevala mi pesme u kojima se jednako klalo i ubijalo, a sela su gorela. O, koliko sam zbog toga vriskao.”⁴

Upečatljiva je sličnost ne samo kada se pominje majka čiji lik sam po sebi budi najranija sećanja, već i činjenica da se te prve uspomene na majku, kako kod Crnjanskog tako i kod Dojblera, ujedno vezuju za sneg. Poseban značaj koji ta uspomena igra u životu dečaka i njegova simbolika naglašeni su u oba dela: „Pada sneg, pada sneg! Čuo sam sebe kako uzvikujem kraj mračnog prozora nakon mnogo godina u kojima snega nije bilo. Sneg je bio moj prvi radosni plač po rođenju. Majka me je umotala u nekakvu crnu tkaninu i pažljivo otvorila prozor. Uzela je moje ručice i pružila ih u blagu noć, iz koje su se sitne boli hvatale za moju meku ruku. Sećam se samo mraka pred sobom. A kada je mi je povukla ručice, meka bol je prestala i prsti su mi bili blago premreženi. Majka je potom zatvorila prozor i položila me u krevet. Ja sam, međutim, želeo nazad na prozor, sneg, sneg, beli, zimski sneg sam hteo da gledam i osetim. Bio sam razočaran, i postadoh svestan svih razočarenja moga detinjstva. [...] Majka je pominjala nešto o prehladi, govorila da se strpim do jutra, nosila me uplakanog po sobi; njen glas je pevušio svud oko mene, i ja sam umiren zaspao. [...] Nastao je jezik, i dete se plašilo: i majčinska ljubav nije zanemela, i čuda, čuda, koja nisam mogao ni da pojmem me preplaviše: rečenice su rasle u meni. Stapale su se sa mojim utiscima, pokušavao sam da se snađem, i govorio sam, i majka me je razumela.”⁵

Kako se iz navedenog citata može videti, kod Dojblera se sneg dovodi u neposrednu vezu sa prvim plačem tek rođenog deteta (*Geburtsschrei*), sa artikulisanjem reči i progovaranjem, ali i sa svešću o prvom razočarenju. Interesantno je da se i kod Miloša Crnjanskog sneg takođe povezuje za rađanjem svesti i izvesnom introspekcijom, a koja će kasnije dovesti do spoznaje ništavnosti života. Neobično je pri tome metafizičko vrednovanje snega, koji je u oba slučaja najmanje atmosferski i meteorološki fenomen, već se pre svega vezuje za početak mišljenja i razumevanja pojmova, kao i najraniju percepciju sebe i spoljašnjeg sveta. Belina snega, njegova čistota i nevinost stoje u opoziciji prema surovoj i mračnoj stvarnosti, ujedno budeći spoznaju i svest o stvarnoj prirodi sveta sa kojom se dete po prvi put suočava: „A svud u snegu beliše se tako prazne, naše stare, ostavljene crkve. Daleko u daljini sijali su krstovi, i videle se senke naših starih, praznih ostavljenih crkvice. No moja mati ponosita i gorda odbila je prezrivo pozive, i mi smo

---

⁴ *Isto*, str. 10.

⁵ *Schnee*, prevod: A. Lazić-Gavrilović, str. 15-16.

opet jurili po zavejanoj reci izmičući od urlika vukova. [...] I od tada je meni jedino dobro u životu bio sneg; i počeh, da vidim oko sebe kuće i ulice; kad počeh, da razumem reči, bili smo opet otišli dalje.”⁶

Sličnosti su neosporne. Buđenje svesti koje je kod Dojblera u vezi sa progovaranjem, sa jezikom, i kod Crnjanskog je izraženo prvim razumevanjem reči. Posledica toga jeste spoznaja stvarnosti koja je kod oba autora negativno vrednovana i povezana sa nedefinisanim osećanjem anksioznosti i besmisla.

Paralele se mogu jasno povući i kada je u pitanju osećanje usamljenosti i zapostavljenosti kojim je obeleženo detinjstvo oba dečaka, a izraženo je kroz njihovo besciljno lutanje po prirodi i boravak van kuće koji ostaje neprimećen od strane roditelja. Preplašeni i izgubljeni, nesrećni dečaci utehu traže u molitvi, u obraćanju Bogu. Donekle različit je pri tom samo njihov odnos prema religiji i crkvenim znamenjima: kod Dojblera su to tipične priče o Bogu i paklu i traganje za utočištem, dok su kod Crnjanskog uz to upadljivi prizori napuštenih crkava i sasvim degradiran čin krštenja, koji sugerise gubitak uporišta u veri i sveopšti besmisao: „Sećam se zvonika. Crkve su naše u mom zavičaju prazne i prašne. Veliko, staro zvono crkveno brujalo je nada mnom; a ja sam kao miš čučao na gredama i gledao unezvereno oko sebe. Tuga me je rano našla. Niko me nije pitao kud idem i niko me nije dočekivao kad sam se vraćao kući. [...] Zimi sam skupljao smrznute tičice i skrivao ih; a leti sam tajno obilazio stare, nakrivljene plotove i hranio kućice o kojima se niko brinuo nije. A subotom, kad bi zvona zabrujala, sakrio bih se nekud na zboniku punom slepih miševa i dugo se molio Bogu.”⁷

Kod Dojblera nailazimo na gotovo identičan scenario: junak njegove pripovetke, prepušten sebi, lišen roditeljske pažnje i nadzora vreme provodi sam van kuće. Utehu on takođe traži u prirodi, a uporište u Bogu: „Po čitav dan me nisu primećivali i ostajao bih sam u bašti. I jedne večeri su me tako zaboravili: tada sam prvi put sasvim sam video zvezde. [...] I kada sam se rasplakao nad svojom usamljenošću, čvrsto sam se uhvatio za jedno drvo. I to drvo je bilo jedan stari, visoki čempres. I ja sam klečao i dugo grlio čempres; i verovao sam da sam izmislio molitvu, i čempres ju je šaputao na vetru, i svet je šuštao.”⁸

Sličnosti su očigledne. Navedene slike i motivi su u punoj meri intenzivni i upečatljivi u svom ponavljanju, pri čemu povlašćeno mesto svakako zauzima motiv snega. Sneg, čija belina ima moć da prekrije i zatre svaki pejzaž, nalik je

---

⁶ *Dnevnik o Čarnojeviću*, str. 10.

⁷ *Isto*, str. 11.

⁸ *Schnee*, prevod A. Lazić-Gavrilović, str. 25

neispisanom listu hartije. On je stoga za pisca večno utočište od života, koji omogućava da na njegovoj belini svaki put iznova ispiše neku drugu, lepšu priču i stvore svoju sopstvenu stvarnost.

Čini se da je kod Teodora Dojblera tragičnu zabludu predstavljao pokušaj da se iz onostrano usamljenog doživljaja epohe zasnuje neka nova zemaljsko-kosmička religija i u njoj pronađe utočište. Iako snaga pojedinca, snaga pesničkog oblikovanja nije bila dovoljna za takve ciljeve, gledano današnjim očima, neosporna je literarna vrednost i sama jezička snaga njegovih filozofskih spevova posvećenih željenom preobražaju čovečanstva.

Gotovo se isto može reći i za srpskog pesnika Miloša Crnjanskog – njegovo delo takođe prožimaju prisnost i samotna, sanjalačka seta, a ti lirski momenti ujedno su znaci melanholičnog traganja za kakvim-takvim uporištem u stvarnosti, ali i pokušaj bekstva u jedan imaginarni svet i idealizovani metafizički prostor.

Utehu su Nemci neretko tražili, između ostalog, u drevnim mitovima o nordijskom čoveku i njegovoj ponovo otkrivenoj duhovnoj postojbini. Kao da su osećali nekakav polet, moć levitacije i zanos zbog uspešnog bekstva u taj imaginarni prostor bezvremenosti.

Jasno je gde treba tražiti dodirnu tačku sa tekstovima Miloša Crnjanskog – turobnoj stvarnosti i neizvesnoj budućnosti, onom nepoznatom i strahotnom, on suprotstavljajući jedan svet fikcionalizovane tradicije, čime nastoji da amortizuje i prevaziđe mračne naznake budućeg, ali i da opravda traume prošlog.

Teško bi se, doduše u krajnje „nenaučnom“ postupku, mogle poreći asocijacije i na sumatraizam Miloša Crnjanskog, na analognu želju da se pronađe izlaz iz besmisla i otuđenosti, makar u svetlosnoj vertikali. Doživeti Dojblerovo „severno svetlo duše“ značilo je takođe iskočiti izvan „propisane“ ljudske sudbine, zadobiti stav i pozu proročke nadmoći i opredeljenje za jedan krajnje poseban poetski iracionalizam.

Na sličan način je i za Miloša Crnjanskog opsesija Severom, severnim svetlom i večnim ledom, bila retorički katalizator jednog bujnog i osetljivog individualizma, forma mitizacije i stilizacije unutrašnjeg života, ali i izvor trajne inspiracije i sasvim posebna stvaralačka magija..

Izvori

Crnjanski, Miloš: Dnevnik o Čarnojeviću, BIGZ, Beograd, 1984.

Crnjanski, Miloš: Embahade, Zadužbina Miloša Crnjanskog, Pravoslavni bogoslovski fakultet, Beograd, 2010.

Crnjanski, Miloš: Kod Hiperborejaca, Sabrana dela Miloša Crnjanskog, Prosveta – Beograd, Matica Srpska – Novi Sad, Mladost – Zagreb, Svjetlost – Sarajevo, 1966.

Däubler, Theodor: „Schnee“, Dichtungen und Schriften, Hrsg. Friedhelm Kemp, München, 1956.

Literatura

Jeremić, Ljubiša: „Kod Hiperborejaca – putopis, uspomene, pamflet, ili roman?“, Književno delo Miloša Crnjanskog, Institut za književnost i umetnost, BIGZ, Beograd, 1972.

Krklec, Gustav: „Teodor Dojbler u Beogradu“, Srpski Književni Glasnik XXIX, Beograd, 1930.

Raičević, Gorana: „Sumatraizam – u traganju za zemaljskom srećom“, Miloš Crnjanski: poezija i komentari, Matica Srpska, Novi Sad, 2014.

Summary

MILOŠ CRNJANSKI AND THEODOR DÄUBLER – THE NARRATIVE SCENERY OF THE NORTH

The aim of this paper is to highlight the poetic link between the Serbian author Miloš Crnjanski and the German Expressionist Theodor Däubler, which has been almost unnoticed until now. Apart from strikingly similar biographies, the primary link between the two authors is the expressionist fondness of and exaltation with the far North and its mythology. Although the fascination with the North can be noticed in most of their works, this paper is confined to the analysis of *The Journal of Čarnojević* (*Dnevnik o Čarnojeviću*, 1920), Crnjanski's first piece of prose, and Däubler's short story *Snow* (*Schnee*, 1912) in which identical motifs and similar subject matters have been identified. Disappointed with modern reality, both Crnjanski and Däubler sought spiritual sanctuary in the far regions of the north, not only to reduce their dissatisfaction with the current life circumstances and to fend off the sinister omens of what is to come, but also to overcome the traumas of the past to a certain degree.

Key words: Miloš Crnjanski, Theodor Däubler, Expressionism, North, similar motifs, escape from reality.